

Skovhistorisk Selskab
Folehavevej 21 Hørsholm

Ekskursion til Buderupholm Statsskovdistrikt 27. august 1967

Buderupholm Statsskovdistrikt på ca. 2200 ha er en del af Danmarks største samlede skovområde, Roldskovkomplekset på ialt godt 8000 ha, bestående af Buderupholm Skovdistrikt, der kom under statsskovbruget 1842 efter en periode at have sorteret under "Direktionen for Statsgælden og de synkende Fonds", samt Lindenberg, Willestrup og Nørlund skovdistrikter.

Kl. 10.30 samledes 38 deltagere ved Cimbrerstenen i Rebild Bakker. Inskriptionen på stenen: Cimbrerne drog ud fra disse egne 120 år før Kristus.

Skovrider Jens Hvass bød velkommen til Rebild Bakker og Buderupholm Skovdistrikt, og efter en kort orientering begav selskabet sig på vandring gennem bakkerne forbi det amerikanske blokhus.

Da skovrideren standsede var det for at drøfte "lyngdøden", der i de senere år har hærget mange jyske lyngområder. Rebild Bakker var skovbevoksede, før lyngen tog magten, men tidligere tiders misrøgt af skoven, såvel hensynsløs hugst, brande som græsning af kreaturer og vildt, havde medført, at skoven var forsvundet, og lyngen indvandret.

1910 var bakkerne blevet erhvervet af dansk-amerikanere og gjort til nationalpark, hvor den første Rebildfest afholdtes 1912. I fredningsbestemmelserne hedder det, at området skal forblive urørt. Skovrider Hvass' forgænger, skovdirektør Poul Lorenzen, havde fortolket denne bestemmelse således, at der ikke måtte foretages indgreb, f. eks. hugst i Rebild Bakker. Ved fredningens gennemførelse havde man dog ikke forudset, at skovtræerne vilde brede sig på lyngens bekostning. Skovrider Hvass' opfattelse var den, at man måtte værne om lyngen og bevare bakkerne natur som lyngklædte bakker, hvad også dansk-amerikanerne synger om ved de store Rebildstævner, der samler 20.000-30.000 deltagere på Rebilddagen, Amerikas frihedsdag 4. juli.

De træarter, der navnlig sår sig, er bøg, eg, gran og fyr, medens bævreaspen breder sig ved rodsrud. Bl. a. ved hjælp af spejdere havde skovrideren taget kampen op mod disse lyngens fjender, og så godt som hvert år sker der rydning af "ukrudtet". Også enebær sår sig i lyngen, men disse buske "hører hjemme" i Rebild Bakker og bekæmpes ikke.

Med lyngen står det imidlertid sørgeligt til i disse år, ikke på grund af den indvandrende trævækst, men det er ligesom en sygdom breder sig i lyngen, og mange af bakkerne, der nu burde stå i fuldt flor, er brune med tør eller døende lyng.

Skovrideren mente, at en afbrænding af lyngen vilde være det bedste middel til at fremkalde genvækst, men dette kunde næppe gennemføres i Rebild Bakker. Overfor Direktoratet for Statsskovbruget havde han foreslået gede- eller fårehold, da dyrene nok skulde sørge for nedbidning af lyngen, en anden metode til at fremkalde genvækst, og den der bedst svarer til de forhold, der i sin tid havde fremkaldt og formået at opretholde hedelyngen i bakkerne. En hyrde med en flok får vilde tilmed være et malerisk indslag. og af turistmæssig betydning. Direktoratet havde imidlertid endnu ikke givet tilladelse med den begrundelse, at der på Ulborg Statsskovdistrikt foregår lignende forsøg, hvis resultater først burde afventes.

For at råde bod på lyngdøden havde skovrideren på visse lokaliteter plantet lyng, der så ud til at trives, men det er umuligt at gennemføre plantning på hele arealet.

Mange steder vandrer græsarten, bølget bunke, ind og tager magten helt fra lyngen, og om en årrække vilde Rebild Bakker måske være græsklædte. Skovrider Hvass havde dog den opfattelse, at en sådan græspels igen vilde blive afløst af lyng.

Det er som lyngen kræver et vist slid for at trives. På et par skråninger i nærheden af det sted, hvor ekskursionen havde gjort holdt, var lyngen så godt som død. Disse skråninger ligger således, at man ikke herfra kan se, hvad der foregår ved Rebildfesterne, så her kommer folk så godt som aldrig, medens lyngen på de bakker, hvor folk tager opstilling, var betydeligt bedre.

Man steg til vogns og kørte til Kousbækken, der, fra Stendalen gennem den tidligere Gravlev Sø, løber ud i Lindenbergå.

Bækkens vandføring er så stor - 130.000 hl vand i døgnet - , at bækken må betegnes som et af de vandrigeste vandløb nord for Alperne. Vandet kommer fra kilder i de nærliggende bakker, og det har hele året rundt en konstant temperatur på ca. 7°, og fryser således aldrig til.

Også de øvrige kilder på egnen, Lille Blåkilde, Store Blåkilde, Ravnkilde, er overordentlig vandrige og med konstant temperatur.

Den konstante temperatur, som vandet i disse kilder har haft i årtusinder, har medført, at man her har kunnet finde relikter - visse vandinsekter, bl. a. en vårflueart i Lille Blåkilde, der kun er kendt fra denne lokalitet indenfor det nordeuropæiske område. For nogle år siden blev arten beskrevet i en zoologisk afhandling, og videnskabsmænd fra nær og fjern valfartede hertil.

Vest for Kousbækken ligger Vælderskov, hvis navn hentyder til de mange kildevæld.

Skovrider Hvass påpegede de vandrette afsatser eller plateauer, der fremtræder tydeligt i bakkerne øst for Kousbækken. Der er her tale om gamle strandvælde, der er opstået i stenalderensænkningens tid, da Gravlevdalen var en fjord.

Turen gik nu til den ejendommelige skov af krogede, gamle bøge, Trolde-skoven, hvis træer er kommet op som spredte, mangestammede buske i en græsningsskov. I kampen om lyset har stammerne snoet sig ud og ind; de stærkeste har sejret, medens de øvrige er gået ud. Samtidigt har vinden, kreaturer, vildt og mennesker mishandlet træerne. Menneskene har ydermere fjernet de rankeste af stammerne, og resultatet er blevet en skov af "vrang" bøge.

Skovrider Hvass skriver om Trolde-skoven i "6 Ture gennem Danmarks største Skov": "Trolde-skoven har gennem det sidste halve århundrede været totalfredet. Det er forbudt at opsamle stumper af de krogede, mærkeligt formede stammer og grene. Alt skal have lov at ligge uberørt hen. Derfor ser man et nys væltet træ her og et halvvejs forrådnit der. De ligger som illustrationer til livets gang, forgængeligheden og udslettelsen.

Træerne i Trolde-skoven har fået deres ejendommeligt krogede vækst af to grunde. Dels gennem arvelige anlæg, dels - og vel især - fordi de er vokset op på en bløvsust bakketop. Går man ind mellem træerne og ser op, vil man lægge mærke til, at grenene et stykke oppe ligesom har rettet sig ud og skylder til vejrs næsten som almindelige bøge. Det skyldes, at bøgeskoven på dette tidspunkt har fået læ bag en granplantning, der tidligere fandtes der, hvor de unge rødege vokser. Graner gror langt hurtigere end bøge. Derfor kunne de en skønne dag yde bøgene læ mod den stride vestenvind og give Trolde-skovens træer næsten normal vækst.

Vi lægger mærke til et par andre mærkværdigheder. Selv i det klareste solskin er Trolde-skoven meget mørk, så mørk, at det er den mørkeste bøgeskov i landet....." (C. M. Møller opgiver i "Untersuchungen über Laubmenge, Stoffverlust und Stoffproduktion des Waldes", 1945, s. 264, lysmængden til 1-1½ pct. af det fulde sollys om sommeren.)

"Det mest ejendommelige eller i hvert fald det mest iøjnefaldende i Trolde-skoven er dog de mærkelige øjer, som sammenvoksning af grene og stammer har dannet på nogle af træerne. Folk på egnen har helt op til vore dage valfartet til dette sted ved nattetide med deres syge børn og trukket dem igennem øjerne på træerne. Man troede, at det kunne beskytte dem mod engelsk syge, eller, hvis de allerede var angrebet, kurere dem. Var børnene så medtagne, at de

ikke kunne tages med, bragte forældrene deres tøj til Troldeskoven og trak det gennem øjerne i sikker forvisning om, at børnene så vilde blive raske.

.....

Da vort kongepars tre døtre den 23. juli 1952 besøgte Troldeskoven og hørte historien om øjetræerne, insisterede tronfølgeren prinsesse Margrethe på, at hun og hendes to søstre skulle kravle gennem et af øjerne. Og det gjorde de. Prinsesserne skulle derfor nu ifølge overtroen være sikret mod engelsk syge". Det træ, prinsesserne kravlede gennem, står en snes meter fra stien; det er mærket med en kobberplade. Om hultræer og anden overtro - se Lærn Pios "Skoven i 1800-årenes folketrædition", Danmarks Naturfredningsforenings årsskrift 1966.

Skovrideren omtalte et afkomsforsøg, anlagt 1925 af professor Fr. Weis i afd. 1 A i Nørreskoven. I forsøget indgår afkom af bøgepurker fra Roldskov til sammenligning med normale, danske bøge og tjekkiske bøge. Formen af purkerafkommet er ringere end hos de øvrige, og væksthastigheden er langt mindre. Til yderligere prøvning af den vrang forms arvelighed blev det foreslået at pøde nogle af træerne for at undersøge, hvorledes sådanne podninger, der helt bevarer de arvelige egenskaber hos det træ, hvorfra pødekvistene er taget, vil udvikle sig.

I det sydvestlige hjørne af Troldeskoven ses gamle vejspor, såkaldte oldtidsveje, der fører fra vadestedet over Lindenborgå op over bakken.

Frokost på Rold Stor-Kro.

Kl. 14 startede ekskursionen og kørte langs Gravlevdalen over Ravnkilde; der løber ud i Lindenborgå, til Frueskoiindhegningen i Bjergeskov.

Frueskoen - *Cypripedium calceolus* - , der kun findes vildtvoksende på denne lokalitet i landet, blev opdaget 1884 af den senere plantør J. Brüel.

Ifølge J. Langes "Håndbog i den danske Flora", 4. udg., 1886-88, fandtes dengang ca. 70 eksemplarer mellem "Bøg og Ener paa en Kalkbakke". For at frede om planterne blev der på initiativ af Botanisk Forening rejst en indhegning om den lokalitet, hvor frueskoen blev fundet - den ældste botaniske fredning. For at give folk lejlighed til at se den smukke, sjældne orkide, har skovvæsenet lavet et med trådnet omgivet indsnit i rafteindhegningen, og herfra så ekskursionens deltagere frueskoens liljekonvallignende blade. Blomstring finder sted i juni. Antallet af frueskoplanter har i de senere år ligget mellem 200 og 300. Der er sporet en tendens til stigning i antallet, efter at enkelte bøge i indhegningen er hugget bort. Amanuensis Ole Høst, Landbohøjskolens botaniske Institut, har i 1967 opgjort antallet af fruesko i indhegningen til 226, hvoraf 115 blomstrede, men kun 5 satte frugt.

Skovrider Hvass berettede om "Orkideoles" besøg i frueskoiindhegningen. Ole Heintzelmann var quisvinder i fjernsynets udsendelser i 1958 som "amatør-eks-pert" i orkideer. Han havde foruden præmien på 10.000 kr. fået en rejse til naturlige danske orkidelokaliteter. Han havde med beundring set frueskoen, men efter nogen tids forløb havde han, der ikke tidligere havde været på stedet, bemærket at der også fandtes en anden sjælden orkide, den røde skovlilje - *Cephalanthera rubra* - , der ligesom frueskoen er knyttet til kalkbund. Den røde skovlilje var ved Oles besøg kun 5-10 cm høj og lignede en græsart. Der har et enkelt år været talt 12 eksemplarer. 1967 noterede Høst 5 blomstrende.

Den store skærmpolte, der søgtes bestemt, var som antydet af skovrider Staun bjørneklo.

Fra Bjergeskov kørtes nordpå gennem Gl. Skørping til Skindbjerglund, en lille skov, der er adskilt fra selve Roldskov af Gl. Skørping og Skindbjergs jorder.

I størstedelen af skoven drives "normalt" skovbrug, men en mindre del, afd. 329 A på ca. 4 ha, udgøres af den fredede egeskov. Her lovede skovrideren de deltagere, der vilde tage fantasien med, at de vilde komme til at opleve en fortids skov, hvor en bjørn, en urokse og en stenaldermand vilde føle sig hjemme. Og vi blev ikke skuffet!

Skoven består hovedsageligt af krogede, gamle ege - stilkeg - , der ifølge driftsplanen er ca. 250 år gamle, men træernes alder er i virkeligheden stærkt varierende. Mange af de gamle, krogede ege er utvivlsomt stødkudstræer. Hist og her ses ranke, yngre ege, der må anses for frøplanter, der er vokset ret op, i bestræbelserne for hurtigst muligt at nå op i lyset. Skovrideren var ikke i tvivl om, at en regulær egekultur vilde vokse op til en bevoksning af rette træer på denne jordbund. Undervæksten er hovedsageligt hassel og bundfloraen meget rig. På denne årstid, hovedsageligt skovsyre og bregner.

I den gamle markbog, der blev optaget i forbindelse med gennemførelsen af matrikuleringen 1688, omtales Skindbjerglund som egeskov, medens egnens øvrige skove var bøgeskove. Se Rud. Sørensen: "Hundrede år af Rold skovenes historie" i "Fra Himmerland og Kjær Herred", 1962, hvor der s. 26 findes et billede fra Skindbjerglund. (Særtryk udsendt til medlemmerne)

Den gamle ejendommelige bevoksning er fredet, og der foretages ingen hugst i den. Skovrider Hvass har flere gange efterlyst en indgående beskrivelse af den, således at man vil være i stand til at registrere ændringer i skovtilstanden.

Selskabet kørte nu til Moskov syd for Skørping og besøgte en gruppe smukke, gamle *Abies nobilis*, der var plantet i 1890'erne af L. F. E. Hintz, der var skovrider på Buderupholm 1886-1902 (senere Stenderup og Kronborg distrikter). Daværende overførster i Jylland, A. E. D. Bruhn, så med mishag på forsøgene med fremmede nåletræer og havde pålagt skovrider Hintz at holde op med plantning af "parktræer", hvorved han tænkte på douglasgran, sitkagran, *Abies nobilis*, *Abies grandis*, cypres m. m. Hintz var imidlertid overordentlig interesseret i disse arter og ikke indstillet på at følge sin foresattes henstilling. Når overførsteren kom på forud anmeldt inspektion, fjernedes de fremmede nåletræer midlertidigt fra skolen, og Hintz fik således held til at opelske værdifulde fremmede nåletræer i bevoksninger, der i vore dage har givet stort og overmåde værdifuldt træ.

Mange af de fremmede træarter står sig villigt i skoven, således at skovrider Hvass har været i stand til at gennemføre fuldkomne naturforyngelser (selvsåning uden jordbearbejdning), hvor nåletræerne, der stammer fra Hintz' plantninger, nu danner ungskov. Ekskursionen gik gennem en sådan foryngelse, og heri bemærkedes alm. ædelgran, *Abies grandis*, *Abies nobilis*, *Chamaecyparis Lawsonsiana*, douglasgran, sitkagran foruden rødgran og bøg.

Tanken med at forsøge fremmede træarter har også grebet skovrider Hvass, der gennem de sidste 20 år har anlagt den jyske skovhave (afd. 127 og 134) med småparceller af ca. 60 forskellige træarter, hovedsageligt nåletræer. Blandt de mange arter, der passeredes, kan nævnes: *Abies nobilis*, *Abies grandis*, *Abies Veitchii*, *Abies amabilis*, *Abies sachalinensis*, *Picea mariana*, *Picea sitchensis*, *Pinus cembra*, *Pinus strobus*, *Pinus peuce*, *Pinus resinosa*, *Larix leptolepis*, *Larix decidua*, *Larix eurolepis*, *Metasequoia glyptostroboides*, *Chamaecyparis Lawsonsiana*, *Thuja plicata*, *Tsuga heterophylla*, *Cryptomeria japonica*, *Robinia Pseudoacacia*, *Liriodendron tulipifera*, *Esculus Hippocastanum*.

Den jyske skovhave tegner til at blive et interessant arboret, hvor de forskellige træarter indgår som små parceller med 400-500 træer i hver. Den kan give bidrag til kendskab om de enkelte træarters trivsel hos os og måske derved bane vej for dyrkning af ny træarter i vore skove. Samtidigt knytter der sig en stor forstbotanisk interesse til et sådant anlæg.

Ekskursionen sluttede i en ungbevoksning, hvor ca. 80 årige douglasier fra Hintz' plantninger efter frøår 1942 havde sået sig, og sammen med selvsåede rødgran og ædelgran udgjorde den ny generation, der nu flere gange havde været gennemhugget.

De gamle træer, der endnu står spredt over bevoksningen har i år en rig koglesætning, og de har gennem adskillige år været værdifulde leverandører af douglasfrø. Bevoksningen er "kåret" af Dansk Skovforenings Frøudvalg som frøavlsbevoksning (Teglskov afd. 130 og 131). Såvel den smukke udvikling

af de gamle træer som af de unge selvsåede siger god for kvaliteten. Både i det danske og i det svenske arbejde med forædling af douglasgran indgår Buderupholmracen.

Skovrider Hvass fremhævede - med den smukke selvsåning af forskellige nåletræer som baggrund - den enestående mulighed som såvel jordbund som klima (nedbør ca. 750 mm) giver for naturforryngelser i Roldskov af så godt som alle vore skovtræer. (Sammenlign Hvass' ungdomsarbejde: "Den af v. Kalitsch anvendte Skovbehandling...." Kgl. Veterinær og Landbohøjskoles årsskrift, 1923)

Kl. ca. 17 afsluttede formanden ekskursionen med en tak til Jens Hvass for en strålende dag under livfuldt og begejstret førerskab.

For skovrider Hvass' tilføjelser og rettelser til ovenstående ekskursionsberetning takker

P. Chr. Nielsen.

Litteratur:

Knud Dahl: Naturfredninger i Nordjylland, s 77-81, 1966.

Jens Hvass: 6 Ture gennem Danmarks største Skov, 1959, udsolgt.

" : Roldskov i Danmarks Naturfredningsforenings årsskrift 1966 .

Poul Lorenzen: Rold Skov og Rebild Bakker i Turistforeningens årbog 1943.

Peter Riismøller: Rebild, 1952.

Rudolf Sørensen: Hundrede år af Rold skovenes historie i "Fra Himmerland og Kjær Herred," 1962, særtryk udsendt til medlemmerne.